

УДК 32.019.51

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК СУЧАСНИЙ СПОСІБ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ ВИМІРИ

Попович К. В. (Ужгород)

У статті розглядаються витоки і трансформації гібридної війни як нового сучасного виду ведення війн, аналізуються висловлювання і праці вчених у галузі дослідження гібридних війн.

Ключові слова: війна, гібридна війна, воєнний конфлікт, агресія, миротворча місія, Україна.

Ще в середині минулого, ХХ століття деякі з політиків, істориків та економістів висловлювали думку про те, що війни майбутнього – це будуть передусім «війни економічні». Мається на увазі, що основною метою воєнних протистоянь будь-якого типу й форми повинні стати здобуття, захист або посилення власної економічної могутності.

Тема дослідження є актуальною і дискусійною, вона привертає увагу багатьох науковців. Так, дослідники Френк Г. Хоффман [17; 18], М. Айшервуд [19], С. Магда [7], Л. Савін [11], В. Власюк [2], І. Тодоров [12; 13; 14], Г. Динис [6], І. Руценко [10] та інші тією чи іншою мірою розкрили феномен «війни гібридного типу».

Мета статті – охарактеризувати історіографію питання, дослідити історичні витоки феномена гібридної війни й показати його в історичному та політологічному аспектах, зокрема на прикладі гібридної війни, що почався 2014 р. і продовжується в Україні.

У різного роду термінологічних словниках можна зустріти визначення гібридної війни, наприклад: «Гібридна війна – війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною» [1].

Майже аналогічним за суттю, але більш об'ємним за формою є визначення терміну «гібридна війна» (англ. Hybrid warfare) як воєнної стратегії, яка об'єднує звичайну війну, малу війну і кібервійну. Термін «гібридна війна» використовують також для опису атак із застосуванням ядерної, біологічної та хімічної зброї, саморобних вибухових пристроїв та інформаційних технологій. Такий підхід до ведення конфліктів є потужним і складним різновидом війни. Іноді цей термін застосовують тоді, коли потрібно охарактеризувати складну динаміку бойового простору (англ. Battlespace), що передбачає гнучку реакцію, потребує швидкої адаптації.

Експерти називають гібридну війну таким типом воєнного конфлікту, який все частіше буде застосовуватися у ХХІ столітті.

Поринаючи в історію, можна констатувати,

що перший прояв гібридної війни мав місце у V столітті до нашої ери, під час Пелопоннеської війни між Афінами та Спартою. Крім фронтального (традиційно військового) протистояння, Афіни тоді будь-якими шляхами підбурювали до повстання підлеглих спартанцям ілотів. У такий спосіб було застосовано один із найбільш суттєвих елементів гібридної війни – створення внутрішнього військового джерела напруження. Така тактика, врешті-решт, значною мірою сприяла перемозі афінян. Спарта змогла з честю витримати традиційні битви з військами Афінів, але виявилася абсолютно безпорадною перед нищівною тактикою гібридної війни. Постає ризик втрати ілотів і розхитування ними ситуації всередині країни, – до цього не був готовий ані політикум спартанців, ані регулярна армія. Саме цей елемент тактики гібридної війни (чи боротьби) згодом можемо найбільш наявно простежити впродовж подальшого розвитку людства. Зрештою, саме це ми наразі бачимо й на Сході нашої держави.

Задля необхідності як розібратися із самою сутністю гібридної війни, так і максимально чітко визначити її витоки, спробуємо розкрити це поняття в контексті міжнародного права. Актуальність такого розгляду підвищується тим, що реалії ведення сучасних війн нерідко виходять за межі конвенційно-закріплених стандартів і правил ведення воєнних дій.

На сьогоднішній день у цілому потрібно зазначити, що в міжнародному праві бракує розуміння поняття «гібридна війна». Тобто ми не маємо змоги спиратися на комплексні термінологічні визначення або на фундаментальні роботи, які б дозволили нам розібратися в питанні настільки ж повноцінно, як, наприклад, у питаннях воєнних конфліктів, які проходять у традиційному руслі. Ті ж самі війни ХІХ століття, як приклад, не містять елементів «гібридної війни», на відміну від століття двадцятого, де вони проявилися повною або значною мірою. Однак є доволі багато робіт, які так чи інакше розкривають проблематику нетрадиційних типів воєнних дій, а саме «війн гібридного типу», які дехто вже спробував охрестити «війнами майбутнього».

Багато науковців, істориків, політиків схильні

вважати, що одними з ідеологів виникнення самої ідеології гібридної війни були лідери Третього рейху, – сам Адольф Гітлер, а також (не меншою мірою) рейхсміністр народної освіти та пропаганди Німеччини Пауль Йозеф Геббельс. Останній був тією людиною, до компетенції якої якраз і належали питання забезпечення ідеологічного підґрунтя для розв'язування та ескалації бойових дій. Достатньо пригадати події в Польщі 1939 р., коли перевдягнуті в польську форму німецькі військові вбили своїх співвітчизників, і нацистська Німеччина під гаслами захисту своєї територіальної цілісності розпочала найкривавішу війну в історії людства. З початком Другої світової війни П. Й. Геббельс значно посилив пропаганду Третього рейху за допомогою спеціальних інформаційних випусків по радіо та в кінохроніці. 26 травня 1940 р. почав виходити тижневик «Das Reich», для якого він постійно готував статті, що були розраховані на підтримання образу незламного солдата Вермахту, який веде священну війну за збереження «німецьких цінностей». Аналогічний прийом наразі використовують сучасні Геббельси Російської Федерації, використовуючи центральні канали телебачення, друковані ЗМІ, Інтернет-простір. Для цього (і це, до речі, можна вважати певною мірою ноу-хау від пропагандистів РФ) було створено окремий телевізійний канал «Life News», де пропагуються «справжні цінності руського міра».

Відомий сучасний теоретик у галузі збройних конфліктів та воєнно-політичної стратегії Френк Г. Хоффман, колишній офіцер морської піхоти, науковий співробітник Університету національної оборони США підкреслює: «Поряд із асиметричними конфліктами та неконвенційними війнами (ситуації, коли явні бойові дії не ведуться) існує також поняття «гібридні війни», які зараз усе частіше використовуються» [18]. Дослідник зазначає, що конфлікти будуть мультимодальними (тобто такими, що ведуться в різні способи) та багатоваріантними, які не входять у рамки простої конструкції ведення збройного конфлікту чи війни. За Ф. Хоффманом, майбутні загрози можуть більшою мірою бути охарактеризованими як гібридне співвідношення традиційних та нерегулярних стратегій і тактик; використовуватимуться децентралізоване планування та виконання, участь недержавних акторів із використанням одночасно простих і складних технологій [17].

Доволі показовими, з точки зору застосування стратегії «гібридної війни», є сьогодні дії Російської Федерації на Сході України. Це, безумовно, і є гібридний тип воєнних дій в їхньому класичному (якщо доречно буде застосувати такий вислів до поки ще нестандартизованого поняття «гібридна війна») вигляді. Про те, що РФ готувалася до цієї війни і планувала вести її саме в такий спосіб, свідчать багато фактів. Зокрема, про те що дану

концепцію було прийнято на озброєння агресора не менш ніж десятиліття тому, говорить і той факт, наскільки акцентовано ця ідеологія впроваджувалася у воєнну доктрину нашого північного сусіда з початку 1990-х рр.: Нагорний Карабах, обидві «чеченські» кампанії, Молдова... Агресія 2008-го року щодо Грузії, фактично, була «генеральною репетицією» воєнного втручання в Україну. Ось як описав російську воєнну тактику Начальник Генерального штабу Збройних сил Росії, перший заступник міністра оборони РФ генерал армії В. Герасимов на конференції в Академії військових наук у січні 2013 р.: «...Акцент змістився на використання політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невоєнних заходів, поряд із застосуванням протестного потенціалу місцевого населення [на прикладі гібридної війни в Україні – це так зване «ополченіє». – К. П.]. Все це повинно супроводжуватися прихованими воєнними операціями – наприклад, із застосуванням методів інформаційної війни, задіянням сил спецназу... Відкрите використання сили, часто під прикриттям миротворчої діяльності та посередництва у вирішенні кризи, може бути задіяне на фінальній стадії, як правило, з метою досягти повної перемоги у війні...».

Як бачимо, РФ певною мірою зробила висновки із власних ганебних поразок фактично в усіх воєнних конфліктах другої половини ХХ ст., «відкатала» тактику у власному «бліцкригу» на території Грузії і спробувала вже на більш масштабному рівні застосувати механіку «гібридної війни» на території України. Колишній радник з безпеки при ООН і НАТО, генерал-майор у відставці Франк ван Каппен в ефірі радіо «Свобода» підтвердив, що «Путін веде в Україні гібридну війну» [8].

Екс-заступник міністра оборони України І. Кабаненко заявив, що гібридна війна, яку веде щодо України Російська Федерація, вимагає переходу від реактивних стратегій до проактивних. Тобто, «гібридна війна побудована на промацуванні слабких місць, послідовному просуванні або одночасному за кількома напрямками, такими «хвилями», які йдуть на спад, а потім піднімаються. Розуміючи цю природу, і як це працює, можна достатньо ефективно працювати на випередження». Можна провести аналогії з елементом воєнної стратегії традиційного формату війни (особливо широко такий прийом використовувався під час Другої світової війни). Його прийнято називати «розвідкою боєм», під час якої атакуюча сторона, за рахунок введення в бій незначних військових угруповань, «намацує» слабкі місця у лавах захисників, а потім завдає ударів у найбільш слабких місцях. Безумовно, у випадку зі стратегією «гібридної війни» на прикладі України, ці аналогії цілком доречні. Перші удари «гібридної армії»

прийшлися у найбільш слабкому, передусім з точки зору ідеологічної лояльності до агресора, Донбаському регіоні. «Розвідкою боєм», яку довгий час проводив Генеральний штаб РФ, повною мірою можна вважати перманентне нагнітання напруження серед місцевої спільноти: нав'язування хибних цінностей, створення напруження на релігійному, етнічному, економічному підґрунті [5].

Разом з тим, директор Українського інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович заявив, що Кремль веде в Україні не гібридну, а «більшовицьку» війну. Події, що відбуваються сьогодні на Сході України, дуже схожі на те, що відбувалося у 1918-1920 рр. «Такі події як утвердження радянської влади насправді у 1918, 1919, 1920 роках і те, що відбувається зараз – в цьому можна провести багато паралелей. Світ говорить про якийсь новий тип війни, який застосовується проти України, так звану гібридну війну, але мені здається, насправді, цей тип не новий — це типовий більшовицький тип ведення війни, який вівся проти України ще в 1918 році», – зазначив В. В'ятрович [3]. За його словами, суть цього методу полягала в тому, що «на певній території твориться якась паралельна, альтернативна влада, в Харкові на протигагу УНР твориться Раднарком Радянської України, який підтримується з Москви, створюються збройні формування, саме ці збройні формування визнаються Москвою, ведеться активна інформаційна, пропагандистська промивка місцевого населення для того, щоб його підтримувати, а потім розгортається вже безпосередня агресія – вторгнення на територію України».

Деякі дослідники висловлюють думку про те, що наполягання на визначенні подій в Україні як «гібридної війни» фактично означає підтримку концепції Російської Федерації, яку вона нав'язує Україні. Гасло, що його застосовує політичне керівництво Росії, – це «допомога місцевому населенню, громадянам України в боротьбі за своє виживання» [5]. В подібні способи офіційна Москва намагається переконати весь світ у тому, що в Україні відбувається саме громадянська війна. Росія називає цю війну громадянською, оскільки такий підхід розв'язує їй руки як агресорові. Тим самим відбувається підміна понять, спотворення дійсності, щоб перенести відповідальність за події в Україні (передусім за воєнні дії на нашій території) на саму Україну, її керівництво. В цей час РФ, як «вовк в овечій шкурі», виступає нібито як миротворець, що захищає українське населення, українських громадян від «геноциду», який розв'язало керівництво України проти своїх громадян на окупованих територіях Донбасу. Передусім «захищають» російськомовних громадян, яких РФ вважає «співвітчизниками» і яких покликана захищати, оскільки взяла на себе таку відповідальність ще з 1995 р., що закріплено в державному документі «Стратегічний курс Російської Федерації щодо країн

держав-членів СНД», затвердженому колишнім президентом Б. Єльциним [12].

Безумовно, на сьогодні очевидним є факт, що гібридну війну проти України Росія розпочала не в квітні 2014 р., як нерідко прийнято вважати, а вже з 14 серпня 2013 р.. Саме того дня Росія в явочному порядку й масово стала дискримінувати український експорт на свою територію, завдаючи Україні, таким чином, значного економічного збитку, якщо враховувати, наскільки тісно обидві держави були традиційно взаємопов'язані. Майже не викликає сумнівів, що до таких кроків керівництво Росії підштовхнула загроза можливого підписання Україною угоди про асоціацію з ЄС – замість приєднання до Митного союзу, ідеї якого активно пропагуються керівництвом РФ.

На думку доктора К. Вуйцицького з Центру студій Східної Європи Варшавського університету, те, що відбувається в Україні, можна назвати «гібридною війною». Вона полягає в тому, що сильна держава не може напасти на слабшу, тому намагається розділити її. Москва робить це, висилаючи диверсантів, мобілізуючи злочинців [на окупованих територіях – П. К.] і проводячи інформаційну війну проти України. Тому Кремль і наполягає на тому, що він нібито не є стороною конфлікту, хоча ввів на нашу територію свою армію. Таким чином, власну агресію Росія намагається представити як миротворчу місію, в рамках якої вона рятує життя мирного населення іншої держави, що, мовляв, зазнає геноциду як від української влади, так і від частини найбільш радикально налаштованого суспільства нашої країни.

Сьогодні економісти, політики, історики досі не дійшли спільної думки відносно реальних причин розв'язування РФ агресії щодо країн-сусідів, зокрема України. Основні версії, які розглядаються, включають такі причини:

- геополітичні амбіції Москви на лідерство в сучасному світі;
- наміри щодо захоплення нових територій, зокрема й за межами колишнього Радянського Союзу напередодні його розпаду;
- створення «осі безпеки» з огляду на розширення НАТО та розміщення елементів ПРО в Європі;
- зміщення акцентів населення Росії з внутрішніх проблем держави на зовнішні за рахунок формування образу «ворога», згуртування нації навколо міфічної ідеї «руського міра»;
- наміри щодо зменшення (погіршення) економічного потенціалу інших країн, які внаслідок потенційної зовнішньої воєнної загрози змушені значну частину свого економічного, наукового потенціалів, матеріальних і грошових ресурсів спрямовувати на зміцнення військового потенціалу;
- тиск, який змушує інші країни бути

максимально лояльними до агресора, передусім у політичній та економічній сферах.

Не можна однозначно визначити лише одну причину. Проте все частіше експерти говорять про низку, сукупність причин, що сприяли розв'язанню РФ такого типу протистояння. Проте очевидно є думка, що будь-яка з наведених вище причин має під собою суто економічне підґрунтя. Поточний стан світової і, зокрема, російської економіки однозначно слід вважати важким, і вийти з нього за нинішнього розкладу сил Росія не в змозі. Тому Москві так необхідні дієві й однозначні важелі впливу на світову спільноту. Будучи протягом декількох століть сировинним придатком розвинутого світу, Російська Федерація на початку нового тисячоліття має критично неефективну економіку внаслідок низки причин, серед яких непрофесійне керівництво, технічна й технологічна відсталість, кричущий рівень внутрішньої корупції тощо. Крім того, світ стає все менше залежним від традиційних джерел енергії, експорт яких був і залишається для РФ по суті єдиним джерелом отримання прибутків. Ті сфери, які нещодавно дозволяли Росії мати

відносно диференційований «портфель» отримання доходів (металургійна, космічно-будівна сфери, торгівля зброєю), на сьогоднішній день приносять доходів все менше й менше. Все це змушує керівництво країни до дій, що могли би терміново виправити ситуацію. Проте, не бажаючи розвиватися в тому напрямку, в якому рухається весь цивілізований світ, Росія, по суті, замість того щоб «тягнутися» до рівня цивілізованої світової спільноти, намагається опустити її на той рівень, на якому перебуває сама.

Отже, з розвитком технологій змінюються й умови ведення війни; звичні бойові дії замінюють інформаційні технології, і їхня складова стає все вагомішою. Протягом століть гібридні війни існували, хоча не було визначено конкретного терміну, який би їх охоплював. Конкретна перемога вже не є кінцевою метою, яку ставиться за мету досягти. Метою стає розхитування життя населення територій, де відбувається гібридна війна, як в економічному, соціальному, так і в психологічному вимірах.

1. Війна «гібридна» // Політологічний енциклопедичний словник / Уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Полішук та ін. – [За ред. М. П. Требіна]. – Харків: Право, 2015. – 816 с.
2. Власюк Н. Деякі основи поняття «Гібридна війна» в міжнародному праві. [Електронний ресурс] / Н. Власюк, Я. Карман // Право і громадянське суспільство. – Режим доступу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/207-deyaki-osnovy-ponyattya->
3. В'ятрович В. Кремль веде в Україні не гібридну, а «більшовицьку» війну. [Електронний ресурс] / В. В'ятрович // Еспресо. – 2014. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2014/11/29/vyatrovych_krem_l_vede_v_ukrayini_ne_hibrydnu_a_quotbilshovycyquod_viynu
4. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. [Електронний ресурс] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. – 2015. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viynayak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>
5. Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається. [Електронний ресурс] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. 2016. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-.html>
6. Динис Г. Сучасні гібридні збройні конфлікти (приклад агресії Російської Федерації проти України) / Г. Динис. // Геополітика України: історія та сучасність. – 2016. – № 2. – С. 108-112.
7. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. [Електронний ресурс] / Є. Магда // Харків. – 2015. – Режим доступу: <http://docs.google.com/viewerng/viewer?url>
8. Путін веде в Україні гібридну війну. [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2016. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/25363591.html>
9. Радковець Ю. «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики / Ю. Радковець // Бінтел: [журнал геополітичної аналітики]. – 2015. – Спеціальний випуск. – С. 4-11.
10. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: [монографія] / І. П. Рущенко. – Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015. – 268 с.
11. Савин В. Новые способы ведения войны. Как Америка строит империю / В. Савин. – С.-Петербург: Питер, 2016. – 352 с.
12. Тодоров І. Внутрішні витоки та зовнішні чинники російської агресії на Донбасі / І. Тодоров // Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.) / Упор. П. Гай-Нижник. – К.: «МП Леся», 2016. – С. 250-256.
13. Тодоров І. Руйнація правових засад міжнародної безпеки і реакція з боку ЄС та НАТО / І. Тодоров // Miedzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie Redakcja naukowa Tadeusz Kubaczyk, Slawomir Piotrowski, Marek Zyla. – Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 2016. – С. 200-213.
14. Тодоров І. Спроби руйнації Росією системи міжнародних відносин та реакція Заходу / І. Тодоров // Тисячоліття – Millennia: [науковий щорічник]. – Вип. 3. – 2016 / Редкол.: Н. М. Жулканич, В. Є. Зодо-

- рожний, Л. І. Капітан, Р. А. Офіцинський (гол. ред.) та ін. – Ужгород: Гражда, 2016. – С. 58-66.
15. Требин М. Войны XXI века / М. Требин. – М.: АСТ; Минск: Харвест, 2005. – 608 с.
16. Чекаленко Л. Про поняття «гібридна війна». [Електронний ресурс] / Л. Чекаленко // Віче. – 2015. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4615/>.
17. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War / Frank Hoffman. – Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. – P. 20-22.
18. Hoffman F. How Marines are preparing for hybrid wars / F. Hoffman // Small Wars Journal. – P. 38-42.
19. Isherwood M. W. Airpower for Hybrid War / Michael W. Isherwood. – Mitchell Institute for Airpower Studies, 2009. – 34 p.

РЕЗЮМЕ

ГИБРИДНАЯ ВОЙНА КАК СОВРЕМЕННЫЙ СПОСОБ ВЕДЕНИЯ ВОЙНЫ: ИСТОРИЧЕСКОЕ И СОВРЕМЕННОЕ ИЗМЕРЕНИЯ

Попович Е. В. (Ужгород)

В статье рассматриваются истоки и трансформации гибридной войны как нового современного вида ведения войн, анализируются высказывания и труды ученых в области исследования гибридных войн.

Ключевые слова: война, гибридная война, военный конфликт, агрессия, миротворческая миссия, Украина.

SUMMARY

HYBRID WAR AS A MODERN METHOD OF WARFARE: HISTORICAL AND CONTEMPORARY DIMENSIONS

K. Popovych (Uzhhorod)

The article researches the beginning and transformation of hybrid warfare as a new kind of modern warfare, analyzes statements and works of scientists in the sphere of hybrid wars.

Keywords: warfare, hybrid war, military conflict, aggression, peacekeeping mission, Ukraine.

Надійшла до редколегії 15. 11. 2016 р.